

ЈУБИЛЕЈИ

Бранислав КОВАЧЕВИЋ

АКАДЕМИК БРАНКО ПАВИЋЕВИЋ¹

Универзитетски професор и академик Бранко Павићевић, најстарији и најпознатији живи црногорски историчар и један од најплоднијих црногорских историографа уопште, зацјело је најбољи познавалац црногорске историје XVIII и XIX вијека, али и врстан тумач укупне прошлости Црне Горе. Његово научно стваралаштво, које траје већ 50 година подједнаким интензитетом и, може се рећи, стално узлазном линијом, дало је препознатљиво обиљежје црногорској историографији друге половине XX вијека.

Кад је ускоро по завршетку Другог свјетског рата, 50-тих година прошлог вијека, почела да ступа на научну сцену једна нова генерација црногорских историчара, којој је припадао тада млади Бранко Павићевић, она се безрезервно определијела за критички историографски приступ у проучавању и интерпретирању црногорске прошлости. При томе она није морала кретати из почетка јер је имала за собом искуство и већ запажене резултате покретача и протагониста критичке историографске мисли подстакнуте Руварчевом "*Монџенеџрином*". Руварчеву "школу" већ су били афирмисали Гавро Вуковић, Душан Вуксан, Ристо Ј. Драгићевић, Никола Шкерковић, Андрија Лаиновић и други који су били увелико превазишли манире и методе "патриотске школе" историчара, окупљених око владике Петра II, чији су најизразитији представници били "извањци" Сима Милутиновић, Милорад Медаковић, Димитрије Милаковић и други који су се у интерпретацији црногорске прошлости претежно ослањали на мит и легенду, стварајући на њиховој основи уљепшану слику "херојског доба" црногорске историје национално-патриотског полета који је имао да на романтичарским заносима одигра и одређену политичку улогу.

Генерација Бранка Павићевића и генерације које су потом пристизале током друге половине XX вијека, учиниле су нови искорак у од-

¹ Ријеч на свечаној вечери у Библиотеци "Радосав Љумовић", посвећеној академику Бранку Павићевићу поводом његовог 80. рођендана.

носу на своје претходнике - присталице критичке историографске школе, новим методом и још рескијом критичком мишљу. Сазријевање црногорске историографије полазило је од првих синтеза, историја Црне Горе, преко бројних монографија, студија и расправа до нових синтеза и покретања проблема филозофије историје, што се може пратити кроз историографски опус Бранка Павићевића.

Павићевић је дипломирао на Правном факултету Београдског универзитета 1949. године, а потом и на Институту друштвених наука 1951, да би ускоро на Историјском институту САНУ, започео да се бави изучавањем црногорске правне историје, што је резултирало његовом докторском дисертацијом *"Сиварање државне власћи у Црној Гори"*, коју је одбранио на Правном факултету у Београду 1954. године. Већ је ова теза, на неки начин, указала на основни смјер његовог будућег плодног научноистраживачког рада: прошлост Црне Горе, нарочито период XVIII-XIX вијека, иначе одсудан за крајњи исход вјековне борбе за слободу и конституисање црногорске државности, постаће његова основна научна преокупација, што ће потврдити Павићевићева каснија дјела која се баве овом проблематиком (*"Сиварање црногорске државе"*, *"Црна Гора у рајћу 1862"*, *"Књаз Данило Пејировић"*, *"Пејтар I Пејировић Њеџош"*, као и други радови - чланци, осврти, расправе) и која спадају у сам врх црногорске историографије.

Али упоредо са његовим научним сазријевањем, лепезе Павићевићевих научноистраживачких интересовања ће се постепено ширити на укупну црногорску прошлост, сагледавану у контексту историјских збивања у ужем и ширем окружењу. На то су несумњиво имали утицаја студијска истраживања која је у више наврата обављао у тадашњем СССР-у. Наиме, још као млади истраживач, он је 1957/58. године боравио на специјализацији при Катедри за историју Западних и Јужних Словена Историјског факултета у Москви, а касније ће чешће боравити у Русији ради проучавања и прикупљања архивске грађе, проширујући тако своје научно интересовање за политичку и дипломатску историју Црне Горе и других балканских држава XVIII-XIX вијека. То је резултирало низом драгоцених студија и чланака о међународним импликацијама више крупних историјских догађања у Црној Гори и у вези са њом, освјетљавајући на нов начин и из новог угла та збивања, што је оцијењено као значајан допринос црногорској историографији. На примјер, такви су његови радови: *"Њеџошева мисија у Русији 1837"* (1960), *"Мисија Василија Пејировића у Русији 1765-1766"* (1965), *"Политика Цара Павла I према Црној Гори"* (1970), *"Црногорско-џурски преговори за рјешавање сјорова у Херцеговини"* (1965), *"Руско-југословенски односи"* (1980), *"Аустријско-југословенски односи"* (1980) и бројни други.

Од посебног значаја за савремену црногорску историографију је Павићевићево ангажовање на прикупљању, сређивању и публиковању изворних историјских докумената из различитих периода и архива. Сам или са сарадницима, објавио је више томова изузетно вриједне историјске грађе: *"Пашићевске исјаве XVI-XVIII вијека"* (са Ј. Божићем и Ј. Синдиком), *"Црногорске исјаве XVI-XIX вијека"* (са Т. Никчевићем),

"Русија и анексиона криза 1908-1909", I и II, "Русија и Херцеговачки устџанак 1875-1878", I-III, "Црногорски законици 1796-1916", I-V (са Р. Распоповићем).

Укупно историографско дјело академика Павићевића, које обухвата више стотина објављених радова (студија, чланака, осврта) настало је не само као резултат марљивог рада, историографских прегнућа, богатог искуства и емпирије, него, прије свега, на темељима критичког односа према ранијој историографији, традицији и миту, кроз изучавање и тумачење процеса формирања црногорске националне свијести, самосвијести. И данас, у недовршеним споровима између неоромантичара и представника критичког метода у историографији, академик Павићевић и у својем зрелом животном добу исказује пуну критичност и документарну утемељеност.

Осим историјске емпирије, историјских чињеница, тумачења процеса и догађаја у ужем и ширем контексту, Павићевићево научно прегнуће, интелектуални и људски ангажман били су и остали у оквирима непатворене истине о Црној Гори и њеној прошлости, историјске судбине црногорске државе и црногорског народа. Стога, посебан изазов његовом научном и интелектуалном прегнућу давала су честа оспоравања црногорске прошлости, својатање њене историје и културног наслеђа и, с друге стране, брисање или пренебрегавање свега онога што подсјећа на континуитет црногорске самобитности. И данас оспоравања црногорске прошлости појачава његово интересовање за дубље историјске слојеве, што ће, надамо се, бити показано у *Историји Црне Горе* коју припрема.

Академик Бранко Павићевић је добро уочио да је црногорска историја крваво сурова, а не само епски распјевана и не мистично-религиозна, иако су Црном Гором управљали духовни господари - владике. По њему, укупна црногорска историја је исказана воља за слободом, непрекидно прегнуће за очување голог опстанка народног бића и државе. Његова концепција, која произилази из цјелине његова дјела, модерно је критичка, материјалистичко-емпиријска и антидогматска. У његовим радовима се осим утврђених историјских чињеница и историјских истина, одмјерених и прецизних судова, сусријећемо и са елементима филозофије историје. Вриједност његовог научног дјела је и у његовом оригиналном мишљењу и прецизно формулисаном ставу, у коме доминира гледиште о прогресивности људске историје, увјерење да је историја "напредовање у свијести о слободи ... које имамо да спознамо у њиховој нужности" (Хегел). Иако се бави историјском емпиријом, он се у свом интелектуалном ангажману оглашавао мишљу не само о историјској судбини Црне Горе него и смислу историје, испуњене замршеним условима трагичне хероике. Свако његово дјело представља значајан научни подухват из више разлога, и то не само због великог богатства грађе коју је користио већ и због вишеслојног присуства тој грађи и начина интерпретације - *sine ira et studio*, што му даје карактер својеврсне антологије црногорске историографије. Уз све то академик Бранко Павићевић је изградио не само сопствени научни приступ и метод него и стил и језик високог научног и лингвистичког реномеа, али и печат његове снажне индивидуалности.

На размеђу XX и XXI вијека дешава се велики историјски прелом за Црну Гору. Није Црна Гора опстала на овом балканском пролазишту, гдје дувају разни вјетрови, захваљујући само храбрости и слободарском духу својих људи, већ исто толико и сналажљивости и мудрости које су их чиниле издржљивим у великим искушењима и бескрајним невољама које намеће поднебље на размеђу противурјечних историјских, религијских, цивилизацијских токова. Црна Гора се враћа себи. И о себи зна доста да би се смјела загубити. Она се већ креће својим путем, упркос многим искушењима. У том смислу историографски опус академика Бранка Павићевића и његов интелектуални и људски ангажман не само што су путоказ већ су основа и залога за историјску истину, за државни и национални опстанак. А то је истовремено и сигуран пут ка критичком промишљању сопствене историје. На то указује и научна свијест данашњих младих историчара који се одважно и зналачки окрећу суштинским питањима црногорске историје, а тиме и своје земље и свога народа.

Честитам академику Бранку Павићевићу, доајену црногорске историографске мисли, осамдесетогодишњицу живота и педесетогодишњицу научног рада с најбољим жељама за добро здравље и стваралачку свјезину.

Погорица, 26. 09. 2002.